

Assessing Social Skills of Children with Autism^{1*}

Şeyda DEMİR¹

ABSTRACT. The purpose of this study was to assess social skills of children with autism according to different variables (rater, gender, age, onset age of education, level of autism, diagnosis, having siblings) using the Autism Social Skills Profile Turkish Form (ASSP-T). The method used was causal-comparative model. The data were gathered from the parents and teachers of 208 children with autism who were aged between six and 17. Analyses showed that the social skill scores of the study group significantly differed in terms of the rater, level of autism, and diagnosis but not in terms of gender, age, onset age of education, or having siblings. The findings of this study are discussed in terms of the current literature findings regarding social skills of children with autism.

Keywords: Autism, social skills, assessment, Autism Social Skills Profile.

---

* This study was produced from the author's master's thesis which was advised by Prof. N. Bülbin Sucuoğlu at the Institute of Educational Sciences at Ankara University.

¹ Res. Assist., Şeyda Demir. Ankara University, Department of Special Education, Ankara, E-mail: sedemir@ankara.edu.tr

SUMMARY

Purpose and significance: The purpose of this study was to examine the factors related to social skills of children with autism. Social skills levels of children with autism and whether their social skills differ according to different variables (rater, gender, age, onset age of education, level of autism, diagnosis, and having siblings) were examined.

Method: The research design used was the causal-comparative model in which whether social skills of the children with autism differ according to different variables was investigated. The study group consisted of 208 children with autism aged six to 17 who attended special education public schools in three Turkish cities (Ankara, Istanbul, and Izmir). Data were gathered using a Socio-Demographic Form and the Autism Social Skills Profile Turkish Form (ASSP-T) that were filled by parents and teachers of the children.

Results: Parents gave higher scores than teachers to their children with autism in the social reciprocity and social participation/avoidance subscales and total scale but they gave lower scores than teachers in detrimental social behaviors subscale. Moreover, the scores of children with autism did not differ significantly in terms of gender, age, onset age of education, and having siblings. However, their scores significantly differed in terms of their level of autism and diagnosis. Children with high functioning autism had higher scores than children with low functioning autism in the total scale as well as the social reciprocity, and social participation/avoidance sub-scales; however their scores did not differ in detrimental social behaviors subscale. Moreover, children with pervasive developmental disorder had higher scores than children with autism in social reciprocity sub-scale.

Discussion and Conclusions: Identifying factors affecting the social skills deficits of children with autism is important in developing effective and adequate intervention programs targeting these children. Therefore supporting the findings of this study by further identifying factors affecting social skills of children with autism and to take precautions for these factors are important.

Otizmlı Çocukların Sosyal Becerilerinin Değerlendirilmesi*

Şeyda DEMİR²

ÖZ. Bu araştırmanın amacı Otizm Sosyal Beceriler Profili Türkçe Formu'nu (OSBP-T) kullanarak otizmlı çocukların sosyal becerilerinin farklı değişkenler (değerlendiren kişi, cinsiyet, yaş, eğitime başlama yaşı, otizmin derecesi, tanı, kardeşe sahip olma) açısından değerlendirilmesidir. Araştırmada nedensel-karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri altı-17 yaş arası 208 otizmlı çocuğun anne-babası ve öğretmenlerinin OSBP-T'yi doldurması yoluyla toplanmıştır. Verilerin analizi sonucunda, araştırma grubundaki çocukların OSBP-T toplam puan ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların değerlendiren kişi, otizmin derecesi ve tanılarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitime başlama yaşlarına ve kardeşe sahip olmaya göre ise farklılaşmadığı görülmüştür. Araştırma bulguları var olan alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otizm, sosyal beceri, değerlendirme, Otizm Sosyal Beceriler Profili.

---

* Bu çalışma, yazarın Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde, Prof. Dr. N. Bülbin Sucuoğlu danışmanlığında tamamlamış olduğu yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

² Arş. Gör., Şeyda Demir. Ankara Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara, E-posta: sedemir@ankara.edu.tr

GİRİŞ

Otizm, bireyin sözel ve sözel olmayan iletişimini, sosyal etkileşimini ve eğitimsel performansını önemli şekilde etkileyen gelişimsel bir yetersizliktir (Anderson, 2006). Belirtileri genellikle üç yaş öncesinde ortaya çıkmakta ve dil gelişimi, sosyal ilişki geliştirmede zorluklar ve tekrarlayıcı davranışlar olmak üzere üç alanda kendisini göstermektedir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013). Otizm tanısının en önemli ölçütleri iletişim becerileri ile sosyal becerilerdeki sınırlılık olarak kabul edilmektedir. Kanner'in otizm terimini ilk kez kullandığı 1943'ten beri iletişim becerileri ile sosyal becerilerdeki sınırlılıklar otizmlili bireylerin tanılanmasında önemini korumaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013).

Sosyal beceriler bireyin diğerleriyle etkili bir şekilde etkileşime girmesini ve sosyal olarak uygun olmayan tepkilerden kaçınmasını sağlayan, sosyal yönden kabul edilebilir öğrenilmiş davranışlardır (Gresham ve Elliot, 1984). Otizmlili çocukların sosyal becerileri normal gelişim gösteren akranları ile diğer özel gereksinimli akranlarından belirgin derecede farklılıklar göstermektedir (Weiss ve Harris, 2001). Bu çocuklar, zihinsel özelliklerinden bağımsız olarak kendilerine özgü sosyal beceri özellikleri olan çocuklar olarak kabul edilmektedirler (Yirmiye ve Sigman, 1991).

Sosyal beceri yetersizlikleri otizmin temel özelliklerinden biri olmakla birlikte bu becerilerin düzeyi ve kullanımı bazı faktörlere bağlı olarak değişmekte, araştırmacılar konuya ilişkin üç önemli faktörden söz etmektedirler: dil becerileri, zekâ düzeyi ve eğitim alıp almama (Howlin ve Goode, 1998). Bunlara ek olarak otizmlili çocukların sosyal becerilerini etkileyen diğer değişkenler ise cinsiyet (McLennan, Lord ve Schopler, 1993; Volkmar, Szatmari ve Sparrow, 1993), yaş (Klin, Saulnier, Sparrow, Cicchetti, Volkmar ve Lord, 2007; McKinnon ve Krempa, 2002), problem davranışlar (Day, Horner ve O'Neill, 1994), eğitime başlama yaşı (Howlin ve Goode, 1998), otizmden etkilenme düzeyi ve eğitim ortamları (Fryxell ve Kennedy, 1995; Akt., Harrower ve Dunlap, 2001) ile kardeşin olup olmaması (Knott, Lewis ve Williams, 2007) olarak belirtilmektedir.

Otizmlili çocukların sosyal becerileri, çocuğu iyi tanıyan kişilerce doğal ortamlardaki gözlemlere dayanarak doldurulması gibi avantajları nedeniyle sıklıkla dereceleme ölçekleri kullanılarak değerlendirilmektedir (Merrell, 2001). Anne-babaların, öğretmenlerin veya akranların listelenen sosyal davranışları puanlaması şeklinde uygulanan dereceleme ölçekleri, otizmlili çocukların sosyal becerilerinin değerlendirilmesi, yetersizlikleri temel alan sosyal beceri öğretim programlarının hazırlanması ve uygulanan programların etkililiğinin değerlendirmesi amacıyla kullanılmaktadır. Sosyal becerilerin değerlendirilmesinde en yaygın olarak kullanılan ölçek Gresham ve Elliott (1990) tarafından geliştirilen Sosyal Beceri Dereceleme

Sistemi'dir (SBDS) (Bellini, 2006; Frankel, Myatt ve Feinberg, 2007; Koning ve Magill-Evans, 2001; Macintosh ve Dissanayake, 2006; Ozonoff ve Miller, 1995). Özel gereksinimli olmayan bireylerin sosyal becerilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş olan SBDS otizimli çocukların yanı sıra diğer özel gereksinimli çocukların sosyal becerilerini de değerlendirmek amacıyla kullanılabilir. Ancak, sosyal becerilere ilişkin özelliklerinin otizimli çocukları diğerlerinden ayırdığı ve bu bireylerin kendilerine özgü sosyal beceri yetersizlikleri olduğu düşüncesinden hareketle araştırmacılar, bu gruba özgü sosyal beceri yetersizliklerini belirlemek amacıyla yeni dereceleme ölçekleri geliştirmeye çalışmışlardır. Oldukça az sayıda olan bu araçlardan birisi Sosyal Yanıtlayıcılık Ölçeği'dir (SYÖ) (Social Responsiveness Scale-SRS; Constantino, Davis, Todd, Schindler, Gross, Brophy ve diğ., 2003). SYÖ, otizimli çocukların sosyal beceri yetersizliklerini değerlendirmekten ziyade otizm ile diğer psikiyatrik bozuklukları ayırt etmek, bir diğer deyişle, ayırıcı tanıyı kolaylaştırmak amacıyla geliştirilmiştir.

Bellini ve Hopf (2007) diğer dereceleme ölçeklerinin dezavantajlarını ortadan kaldırmak amacıyla Otizm Sosyal Beceriler Profili'ni (OSBP) (Autism Social Skills Profile-ASSP) geliştirmişlerdir. OSBP, SYÖ'ye kıyasla sosyal karşılıklılığa ilişkin daha fazla madde içermekte ve bu özelliği otizimli çocukların sosyal becerilerini daha ayrıntılı olarak değerlendirmeye imkân vermektedir. Ayrıca, çocukların iletişim özelliklerine ilişkin maddeler de içermesi nedeniyle diğer dereceleme ölçeklerinden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. OSBP, otizimli çocukların sosyal beceri yetersizliklerini belirlemek, yetersizlikleri temel alan müdahale programları oluşturmak ve uygulanan müdahale programının etkililiğini ölçmek üzere kullanılabilir. Ölçek ile sosyal karşılıklılık ve iletişim başlatma becerilerinin yanı sıra kendini diğerlerinin yerine koyabilme ve sözel olmayan iletişim becerileri gibi yetersizliklere ilişkin de bilgiler elde edilebilir.

Otizimli çocukların sosyal becerilerinin incelendiği bir araştırmada (Macintosh ve Dissanayake, 2006) yüksek işlevli ve Asperger Sendromlu çocukların sosyal becerilerinin, hem anne-baba hem öğretmen değerlendirmelerinden aldıkları puanlara göre, normal gelişim gösteren akranlarından daha az olduğu belirlenmiş, anne-babalar ile öğretmenlerin değerlendirmelerinin genel olarak orta derecede ilişkili olduğu bulunmuştur. Bir başka çalışmada Murray, Ruble, Willis ve Molloy (2009) anne-babalar ve öğretmenlerden otizimli çocukların sosyal becerilerini değerlendirmelerini istemişler; anne-babalarının etkileşim başlatmayla ilgili maddelerde, öğretmenlerin ise etkileşime tepkide bulunma ve etkileşim sürdürmeyle ilgili maddelerde çocuklara daha yüksek puanlar verdiklerini bulmuşlardır. Diğer bir çalışmada (Klin ve diğerleri, 2007) ise yüksek işlevli otizimli çocukların yaşlarının artmasıyla sosyal beceri yetersizliklerinin de arttığı belirlenmiştir.

İlgili araştırmalara göz atıldığında Türkiye’de otizmlı çocukların sosyal becerilerini farklı değişkenler açısından inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu, bu çocukların sosyal becerilerinin araştırmacıların veya öğretmenlerin kendi geliştirdikleri değerlendirme araçları kullanılarak değerlendirildiği görülmektedir (örn., Balçık, 2010). Oysa, sosyal beceri yetersizliklerinin otizmin temel özelliklerinden biri olması ve bu becerilerin kullanımının bazı faktörlere bağlı olarak değişmesi nedeniyle, otizmlı çocukların sosyal becerilerini etkileyen faktörlerin incelenmesinin hem uygulamacılara hem de araştırmacılara önemli bilgiler sunacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada otizmlı çocukların sosyal becerilerini değerlendirmek ve sosyal becerilerinin çeşitli değişkenlere göre değişip değişmediğini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır: 1. Otizmlı çocukların sosyal becerileri ne düzeydedir? 2. Otizmlı çocukların sosyal becerileri farklı değişkenlere göre (değerlendiren kişi, cinsiyet, yaş, eğitime başlama yaşı, otizmin düzeyi, otizm spektrum bozuklukları içerisinde alınan tanı, kardeşe sahip olma) anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma otizmlı çocukların sosyal becerilerinin bazı değişkenlere göre değişip değişmediğini inceleyen bir nedensel-karşılaştırma araştırmasıdır. Nedensel-karşılaştırma araştırmaları, incelenmek istenen var olan bir duruma yol açan faktörleri, faktörlere etki eden değişkenleri veya belli bir değişken açısından farklılaşan grupları belirlemek için kullanılmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Bu çalışmada cinsiyet, eğitime başlama yaşı, otizmin derecesi, tanı ve kardeşe sahip olmanın otizmlı çocukların sosyal beceri düzeyleri üzerinde etkisi olup olmadığının belirlenmesi amaçlandığından nedensel-karşılaştırma yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Ankara, İstanbul ve İzmir’de yer alan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Bağımlı ve Bağımsız Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri ve İş Eğitim Merkezleri, Özel Eğitim Okulları ve Özel Rehabilitasyon Merkezleri’nde eğitim almakta olan altı-17 yaş arası otizmlı çocuklardan oluşmuştur. Toplamda 208 otizmlı çocuğun anne-babası ve öğretmenleri OSBP-T’yi doldurmuşlardır. Çocuklar tanılarına göre iki gruba ayrılmıştır. Birinci grupta otizm tanısı alan çocuklar ikinci grupta ise

Asperger Sendromu olan çocuklarla Başka Şekilde Tanımlanamayan (BTT) çocuklar yer almaktadır. İkinci gruptaki çocuklar bu çalışmada, sayılarının az olması nedeniyle (Asperger Sendromu n=1, BTT n=33) bir grupta toplanmış ve yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocuklar (YGB) olarak adlandırılmışlardır. Çalışma grubunda yer alan çocukların %26'sının genel eğitim sınıflarına devam ettiği bir başka deyişle kaynaştırma eğitimi aldığı görülmektedir. Genel eğitim sınıflarına giden çocuklar RAM'lar tarafından birden fazla yetersizliği olmayan, zihinsel yetersizlikleri de hafif veya orta düzeyde olan başka bir deyişle işlev düzeyi yüksek çocuklar olarak görülmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2000). Bu nedenle, bu çalışmada kaynaştırma eğitimi alan çocuklar (RAM'ın değerlendirilmesi sonucunda çocukların devam ettikleri eğitim ortamına göre) otizm derecesi açısından işlev düzeyi yüksek, kaynaştırma eğitimi almayan çocuklar ise işlev düzeyi düşük çocuklar olarak kabul edilmişlerdir. Çalışma grubunda yer alan çocukların cinsiyet, kaynaştırma uygulamaları çerçevesinde genel eğitim sınıflarına devam etme durumları ile yaş, eğitime başlama yaşı, tanı ve kardeşleri olup olmamasına göre dağılımları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışma grubundaki otizmli çocukların özellikleri

Değişken		Sayı	%
Cinsiyet	Kız	29	13,9
	Erkek	179	86,1
Genel Eğitim Sınıflarına Devam Etme	Devam Eden	54	26,0
	Devam Etmeyen	152	73,0
	Belirtilmemiş	2	1,0
Yaş	6-12 yaş	171	82,2
	13-17 yaş	37	17,8
Eğitime Başlama Yaşı	3,5 yaşından önce	95	45,67
	4 yaşından sonra	94	45,19
Tanı	Otizm	174	83,7
	YGB	34	16,3
Kardeş	Var	150	72,11
	Yok	57	27,40

Veri Toplama Araçları

1. Sosyo-Demografik Form (SDF). SDF, çalışma grubundaki çocukların sosyal becerilerine etki ettiği düşünülen değişkenlere (cinsiyet, yaş, tanı vb.) ilişkin bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

2. Otizm Sosyal Beceriler Profili-Türkçe Formu (OSBP-T). OSBP otizmli çocukların sosyal beceri yetersizliklerini belirlemek ve bu yetersizliklere uygun müdahale programlarının geliştirilmesini sağlamak amacıyla Bellini ve Hopf (2007) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte yer alan 45 madde 3 faktörde toplanmaktadır. Bu faktörler, sosyal karşılıklılık, sosyal katılım/kaçınma ve zarar verici sosyal davranışlardır. *Sosyal karşılıklılık*, sosyal etkileşimlerin aktif olarak sürdürülmesine ve bakış açısı alabilme becerilerine ilişkin maddelerden oluşmakta, *sosyal katılım/kaçınma* sosyal katılım ve katılımın sonlandırılmasını ifade eden maddeleri içermekte, *zarar verici sosyal davranışlar* ise doğrudan olumsuz akran ilişkilerine yol açan sosyal yönden uygun olmayan davranışları ifade eden maddelerden oluşmaktadır. Likert tipi dördümlü dereceleme (1: hiçbir zaman-4: her zaman) ile veri toplanan ölçekten alınan yüksek puan olumlu sosyal davranışlar ile sosyal işlevlerde yeterliliği, düşük puan ise sosyal işlevlerde yetersizliği göstermektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları altı-17 yaş arası 340 Amerikalı çocuğun anne-babalarından toplanan verilerle gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç geçerliliği Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak gerçekleştirilmiş toplam ölçek, sosyal karşılıklılık, sosyal katılım/kaçınma ve zarar verici sosyal davranışlar için Cronbach Alfa değerleri sırasıyla $\alpha=.92$, $.92$, $.89$ ve $.84$ olarak bulunmuştur. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliği toplam puan için $r=.90$, alt ölçekler için ise sırasıyla $.89$, $.86$ ve $.84$ 'tür.

OSBP'nin Türkçeye uyarlaması Demir (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek önce İngilizce ve Türkçeyi iyi derecede bilen üç uzman tarafından bağımsız olarak Türkçeye çevrilmiş sonrasında farklı üç uzman Türkçeye çevrilen ölçeği tekrar İngilizceye çevirmiştir. İki uzman ölçeğin Türkçe ve İngilizce çevirilerini inceleyerek son düzeltmeleri gerçekleştirmişlerdir. Sonrasında ölçek otizmli altı-17 yaş arası 208 çocuğun anne-babası tarafından doldurulmuştur. Anne-babalardan elde edilen veriler üzerinden ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinin OSBP'nin orijinal faktör yapısını doğrulamaması üzerine yapılan açımlayıcı faktör analizi yapılmış, OSBP-T'de faktör yük değeri $.30$ ve altında olan maddeler ile birden fazla alt ölçekte yer alan maddeler ölçekten çıkarılmış, ölçeğin son hali 41 maddeden oluşmuştur. Ölçekte yer alan 41 maddenin orijinal ölçekteki gibi üç faktörde toplandığı belirlenmiş ve faktörler orijinal ölçeğin alt ölçekleriyle aynı şekilde adlandırılmıştır. Ölçeğin aynı zamanda tek faktörlü bir yapı ile de kullanılabileceği belirtilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması, Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak gerçekleştirilmiş ölçeğin iç tutarlığı toplam puan için

$\alpha=.84$ bulunmuştur. Alt faktörlerin iç tutarlılığı ise sosyal karşılıklık için $\alpha=.91$, sosyal katılım/kaçınma için $\alpha=.91$ ve zarar verici sosyal davranışlar için $\alpha=.78$ 'dir. Ölçüt geçerliği, otizmliler çocukların ölçekten aldıkları puan ortalamalarının zihin engelli çocukların ortalamalarıyla karşılaştırılması ile gerçekleştirilmiştir. Buna göre, ölçek zihin engelli çocuklar ile otizmliler çocukları anlamlı düzeyde ayırt etmektedir (OSBP-T $U:3199.00$, $p=.00$; sosyal karşılıklık $U: 3456.500$, $p=.00$; sosyal katılım/kaçınma $U: 2888.00$, $p=.00$; zarar verici sosyal davranışlar $U:5364.00$, $p=.00$). Ayrıca ölçeğin benzer yapıları ölçen SBDS Ebeveyn Formu'ndan (EF) elde edilen puanlarla ilişkisine bakılmış, OSBP-T ile SBDS-EF ölçekleri toplam puanları arasında orta derecede ve anlamlı düzeyde ilişki olduğu bulunmuştur ($r=.69$, $p<.01$).

Veri Toplama Süreci

Çalışmada öncelikle Ankara, İstanbul ve İzmir'de yer alan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı otizmliler çocukların devam ettikleri okulların yöneticileriyle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacı çalışmanın amacı ve ölçme araçları hakkında bilgi vermiş, idareciler ya da rehber öğretmenler aracılığıyla araçların öğretmenler ve anne-babalar tarafından doldurulması istenmiştir. Eksik ve hatalı doldurulan araçlar çalışma kapsamı dışında bırakıldıktan sonra 208 çocuğun anne-baba ve öğretmenlerinden elde edilen veriler SPSS-22 paket programına girilerek analizler yapılmıştır.

Otizmliler çocukların sosyal beceri düzeyleri belirlenirken OSBP-T ve alt ölçek puanlarının ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Otizmliler çocukların sosyal becerilerine etki eden değişkenlerle ilgili analizlerin gerçekleştirilmesi sürecinde ise, grupta her bağımsız değişkenle ilgili çocuk sayıları belirlenmiş ancak çocuk sayısının birbirine eşit olmadığı gruplar için büyük gruptan çocuk seçilmiştir. Bu süreçte, küçük gruptaki çocuk sayısı kadar büyük gruptan çocuk rastgele olarak seçilmiş ve seçilen çocukların temel değişkenler açısından (cinsiyet, eğitime başlama yaşı vb.) küçük gruba benzer özelliklere sahip olmasına dikkat edilmiştir. Sonrasında her iki gruptaki çocukların OSBP-T ve alt ölçeklerden aldıkları puanların normal dağılım gösterip göstermediğine, gruptaki çocuk sayısı 50'nin altındaysa Shapiro Wilk Testi, 50'nin üzerindeyse Kolmogorov Smirnov Testiyle bakılmıştır. İstatistikler D değeri olarak verilmiş; araştırma grubundan toplanan veriler normal dağılım gösteriyorsa ilişkisiz örneklem için t-testi, normal dağılım göstermiyorsa Mann Whitney U-testi ya da Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılmasına karar verilmiştir.

BULGULAR

1. Otizmlı çocukların sosyal becerileri ne düzeydedir?

Otizmlı çocukların sosyal beceri düzeylerinin belirlenebilmesi için OSBP-T'den ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. OSBP, OSBP-T ve alt ölçeklerinden otizmlı çocukların aldığı puan ortalamaları

	N	Ortalama	Standart Sapma	Minimum Puan	Maksimum Puan
OSBP-T	208	88.35	13.01	41.00	164.00
OSBP (Orijinal Ölçekten Alınan Puanlar)	340	105.82	18.94	67.00	177.00
Sosyal Karşılıklılık	208	25.91	7.89	15.00	60.00
Sosyal Katılım/Kaçınma	208	26.67	7.56	14.00	56.00
Zarar Verici Sosyal Davranışlar	208	35.75	5.66	12.00	48.00

Tablo 2'de görüldüğü gibi otizmlı çocukların OSBP-T'den aldıkları toplam puanların ortalaması 88.35, standart sapmaları ise 13.01'dir. Buna göre Türk otizmlı çocukların OSBP-T puanlarının orijinal ölçekten elde edilen puanlara göre düşük olduğu söylenebilir.

2. Otizmlı çocukların sosyal becerileri hangi değişkenlere göre farklılaşmaktadır?

a) Değerlendiren kişi: Otizmlı çocukların OSBP-T'den ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların değerlendiren kişiye (anne-baba veya öğretmen) göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakabilmek için çalışma grubunda yer alan ve hem anne-babaları hem de öğretmenleri tarafından sosyal becerileri değerlendirilmiş olan 178 çocuktan elde edilen veriler üzerinden grupların sıra ortalamaları arasındaki farka bakılmıştır. Verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle bu farkın olup olmadığı aynı grup için farklı kişilerden veri toplanması nedeniyle Wilcoxon İşaretli Sıralar testi ile (Baştürk, 2010) incelenmiştir (anne-babalar için OSBP-T $D(178)=.12$, $p=.00$, sosyal karşılıklılık $D(178)=.12$, $p>.05$; sosyal katılım/kaçınma

$D(178)=.06$, $p>.05$; zarar verici sosyal davranışlar $D(178)=.06$, $p>.05$; öğretmenler için OSBP-T $D(178)=.11$, $p=.00$, sosyal karşılıklılık $D(178)=.16$, $p=.00$; sosyal katılım/kaçınma $D(178)=.10$, $p=.00$; zarar verici sosyal davranışlar $D(178)=.07$, $p<.05$). Otizmliler çocukların anne-babalarıyla öğretmenlerinden elde edilen OSBP-T toplam puanlarıyla alt faktör puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre, anne-babalar otizmliler çocuklara sosyal karşılıklılık (Medyan [Mdn]=25.00), sosyal katılım/kaçınma (Mdn=27.00) alt ölçeklerinden ve tüm ölçekten (Mdn=86.24) öğretmenlerine oranla (sosyal karşılıklılık Mdn= 21.78, $Z=6.029$, $p=.00$, $r=.45$; sosyal katılım/kaçınma Mdn=23.00, $Z=4.191$, $p=.00$, $r=.31$; OSBP-T Mdn= 83.00, $Z=2.978$, $p=.02$, $r=.22$) daha yüksek puan vermektedirler. Ancak, anne-babalar zarar verici sosyal davranışlar alt ölçeğinde (Mdn=35.87) öğretmenlerine oranla (Mdn=37.00) daha düşük puan vermişlerdir ($Z=4.190$, $p=.00$, $r=.31$).

b) Cinsiyet: Otizmliler çocukların OSBP-T'den aldıkları puanların cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakabilmek için çalışma grubunda yer alan 29 kız ile çalışma grubundan gelişigüzel olarak seçilen 29 erkek çocuktan elde edilen veriler üzerinden toplam puan ve alt faktör puanları ortalamaları arasındaki fark, veriler normal dağılım göstermediği için Mann Whitney U-testiyle araştırılmıştır (kızlardan elde edilen verilerde OSBP-T $D(29)=.84$, $p<.01$; sosyal karşılıklılık $D(29)=.80$, $p=.00$; sosyal katılım/kaçınma $D(29)=.90$, $p<.05$; erkeklerden elde edilen verilerde OSBP-T $D(29)=.79$, $p=.00$; sosyal karşılıklılık $D(29)=.83$, $p=.00$; sosyal katılım/kaçınma $D(29)=.95$, $p>.05$). Zarar verici sosyal davranışlar alt faktörü içinse veriler normal dağılım gösterdiği için bağımsız örneklem için t-testiyle bakılmıştır (kızlar $D(29)=.97$, $p>.05$; erkekler $D(29)=.95$, $p>.05$). Otizmliler kız ve erkeklerin OSBP-T toplam puan (kızlar Mdn=84.91, erkekler Mdn=86.23; $U=-.48$, $p>.05$, $r=.08$), sosyal karşılıklılık (kızlar Mdn=22.00, erkekler Mdn=25.00; $U=389.50$, $p>.05$, $r=.06$), sosyal katılım/kaçınma (kızlar Mdn=25.00, erkekler Mdn=26.00; $U=420.50$, $p>.05$; $r=.00$) ve zarar verici sosyal davranışlar (kızlar $\bar{x}=36.03$, $ss=6.21$; erkekler $\bar{x}=37.18$, $ss=5.79$; $t[56]=.05$, $p>.05$; $d=.19$, $r=.09$) alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Buna göre cinsiyetin otizmliler çocukların sosyal becerileri üzerinde etkili bir değişken olmadığı söylenebilir.

c) Yaş: Otizmliler çocukların OSBP-T'den aldıkları puanların yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakabilmek için çalışma grubundaki otizmliler çocuklar, ilköğretim çağında olanlar (İÖ:6-12 yaş, $n=171$) ile ortaöğretim çağında olanlar (OO:13-17 yaş, $n=37$) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Daha sonra, ilköğretim çağında olan çocuk sayısı fazla

olduğundan bu gruptan ortaöğretim çağında olanların sayısı kadar çocuk seçilmiştir. Her iki gruptan elde edilen veriler üzerinden ortalamalar arasındaki fark, verileri normal dağılım göstermeyen OSBP-T (İO $D(37)=.93$, $p=.02$; OO $D(37)=.88$, $p<.01$) ve sosyal karşılıklılık (İO $D(37)=.94$, $p=.03$; OO $D(37)=.93$, $p<.05$) için Mann Whitney U-testi ile araştırılmıştır. Sosyal katılım/kaçınma (İO $D(37)=.98$, $p>.05$; OO $D(37)=.94$, $p>.05$) ve zarar verici sosyal davranışlar alt ölçekleri için (İO $D(37)=.97$, $p>.05$; OO $D(37)=.95$, $p>.05$) veriler normal dağılım gösterdiğinden ortalamalar arasındaki fark bağımsız örneklem için t-testiyle incelenmiştir. OSBP-T toplam puanları (İO $Mdn=86.00$; OO $Mdn=85.00$; $U=609.00$, $p>.05$, $r=.09$), sosyal karşılıklılık (İO $Mdn=27.00$, OO $Mdn=26.00$; $U=682.00$, $p>.05$, $r=.00$), sosyal katılım/kaçınma (İO $\bar{x}=26.66$, $ss=6.71$; OO $\bar{x}=26.24$, $ss=8.48$; $t(72)=1.396$, $p>.05$, $d=.06$, $r=.03$), ve zarar verici sosyal davranışlar (İO $\bar{x}=36.15$, $ss=5.09$; OO $\bar{x}=34.31$, $ss=6.92$; $t(72)=6.524$, $p>.05$, $d=.31$, $r=.15$) alt ölçeklerinden altı-12 yaş grubunun aldığı puanlar ile 13-17 yaş grubunun aldığı puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

d) Eğitime başlama yaşı: Otizmliler çocukların eğitime başlama yaşlarının gelişimleri üzerinde etkili bir faktör olması nedeniyle, çalışma grubu üç buçuk yaşından önce eğitime başlayanlar ($n=95$) ve dört yaşından sonra eğitime başlayanlar ($n=94$) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır (Çalışma grubunda yaşı 3.5 ile 4 arasında olan çocuk yoktur). Daha sonra OSBP-T ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların eğitime başlama yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Her iki grupta yer alan çocuklardan elde edilen veriler normal dağılım göstermediğinden toplam puan ve sosyal karşılıklılık alt ölçeği için sıra ortalamaları arasındaki farka Mann Whitney U-testiyle bakılmıştır (OSBP-T için 3,5 yaş öncesi $D(95)=.10$, $p<.05$; 4 yaş sonrası $D(94)=.15$, $p=.00$; sosyal karşılıklılık için 3,5 yaş öncesi $D(95)=.11$, $p<.01$; 4 yaş sonrası $D(94)=.13$, $p=.00$). Sosyal katılım/kaçınma ve zarar verici sosyal davranışlar alt ölçekleri için ise veriler normal dağılım gösterdiğinden t-testi uygulanmıştır (sosyal katılım/kaçınma için 3,5 yaş öncesi $D(95)=.08$, $p>.05$; 4 yaş sonrası $D(94)=.08$, $p>.05$; zarar verici sosyal davranışlar için 3,5 yaş öncesi $D(95)=.06$, $p>.05$; 4 yaş sonrası $D(94)=.09$, $p>.05$). OSBP-T toplam puanları ve alt ölçeklerinden alınan puanlar arasında otizmliler çocukların eğitime başlama yaşlarına göre anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (OSBP-T için 3.5 yaş öncesi $Mdn=85.00$; 4 yaş sonrası $Mdn=85.00$; $U=4473.00$, $p>.05$, $r=.00$; sosyal karşılıklılık için 3.5 yaş öncesi $Mdn=24.00$; 4 yaş sonrası $Mdn=24.00$; $U=4154.50$, $p>.05$, $r=.07$; sosyal katılım/kaçınma için 3.5 yaş öncesi $\bar{x}=26.60$, $ss=7.17$; 4 yaş sonrası $\bar{x}=26.67$, $ss=7.77$; $t[188]=.06$, $p>.05$, $d=.00$; zarar verici sosyal davranışlar için 3.5 yaş öncesi $\bar{x}=36.28$, $ss=5.05$; 4 yaş sonrası $\bar{x}=35.08$, $ss=6.17$;

$t[188]=1.46, p>.05, d=.21$). Buna göre çalışma grubunda yer alan otizmlı çocukların sosyal beceri düzeyleri eğitime başlama yaşına göre değişmemektedir.

e) Otizmin derecesi: Otizmlı çocukların OSBP-T'den aldıkları puanların otizmin derecesine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakabilmek için çalışma grubundaki çocuklar genel eğitim sınıflarına devam edenler ($n=54$) ile sadece özel eğitim okulu ve özel eğitim sınıflarına edenler ($n=152$) olarak iki gruba ayrılmıştır. Genel eğitim sınıflarına devam eden otizmlı çocuklar, yüksek işlevli (Yİ) çocuklar olarak kabul edilmiş, özel eğitim okullarında eğitim alanlar ise düşük işlevli otizmlı (Dİ) olarak gruplanmıştır. Düşük işlevli gruptan 54 kişi gelişigüzel olarak seçilerek OSBP-T puanlarının otizmin derecesine göre farklılaşıp farklılaşmadığına Yİ olanlarla Dİ olan çocuklardan elde edilen veriler analiz edilerek, toplam puan (Yİ $D(54)=.16, p<.01$; Dİ $D(54)=.19, p=.00$), sosyal karşılıklılık (Yİ $D(54)=.18, p=.00$; Dİ $D(54)=.18, p=.00$) ve sosyal katılım/kaçınma alt leği için (Yİ $D(54)=.11, p>.05$; Dİ $D(54)=.12, p<.05$) ortalamalar arasındaki farka Mann Whitney U-testi ile zarar verici sosyal davranışlar alt leği (Yİ $D(54)=.09, p>.05$; Dİ $D(54)=.09, p>.05$) için ise t-testiyle bakılmıştır.

Yİ olan çocuklar ile Dİ olan çocukların OSBP-T toplam puanları (Yİ $Mdn=93.00$; Dİ $Mdn=83.33$; $U=744.50, p=.00, r=.42$), sosyal karşılıklılık (Yİ $Mdn=28.00$; Dİ $Mdn=21.35$; $U=731.50, p=.00, r=.43$), sosyal katılım/kaçınma (Yİ $Mdn=30.00$; Dİ $Mdn=24.50$; $U=779.00, p=.00, r=.40$) alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Zarar verici sosyal davranışlar (Yİ $\bar{x}=34.19, ss=4.95$, Dİ $\bar{x}=36.05, ss=5.70$; $t[106]=1.388, p>.05, d=.35, r=.17$) alt leğinden ise iki grubun aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu bulgulara göre, yüksek işlevli olan ve genel eğitim sınıflarına devam eden çocukların hem toplam ölçek puanları hem de sosyal karşılıklılık ve sosyal katılım/kaçınma faktör puanları düşük işlevli olanlardan daha fazla, zarar verici sosyal davranışlar alt leğinden aldıkları puanların ise birbirine yakın olduğu bulunmuştur.

f) Tanı: Otizmlı çocukların OSBP-T'den aldıkları puanların tanılarına göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakabilmek için çalışma grubunda yer alan çocuklar otizm tanısı almış olanlar ($n=174$) ile yaygın gelişimsel bozukluk (YGB) tanısı almış olanlar ($n=34$) olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Daha sonra, otizm tanısı almış olan gruptan 34 çocuk seçilmiş ve iki grupta yer alan çocukların OSBP-T ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Buna göre, çocuklardan elde edilen veriler üzerinden toplam puan (otizm $D(34)=.96, p>.05$; YGB $D(34)=.98$,

$p > .05$), sosyal katılım/kaçınma (otizm $D(34)=.96$, $p > .05$; YGB $D(34)=.95$, $p > .05$) ve zarar verici sosyal davranışlar alt ölçeği (otizm $D(34)=.97$, $p > .05$; YGB $D(34)=.96$, $p > .05$) için veriler normal dağılım gösterdiğinden ortalamalar arasındaki farka bağımsız örneklemeler için t-testiyle; sosyal karşılıklılık alt ölçeği (otizm $D(34)=.91$, $p < .01$; YGB $D(34)=.93$, $p > .05$) için ise veriler normal dağılım göstermediğinden sıra ortalamaları arasındaki farka Mann Whitney U-testiyle bakılmıştır. OSBP-T toplam puanları (otizm $\bar{x}=90.10$, $ss=11.85$, YGB $\bar{x}=95.48$, $ss=13.19$; $t[66]=.44$, $p > .05$, $d=.43$, $r=.21$), sosyal katılım/kaçınma (otizm $\bar{x}=28.27$, $ss=6.66$, YGB $\bar{x}=30.28$, $ss=6.60$; $t[66]=.20$, $p > .05$, $d=.31$, $r=.15$) ile zarar verici sosyal davranışlar (otizm $\bar{x}=35.32$, $ss=5.25$, YGB $\bar{x}=34.19$, $ss=4.53$; $t[66]=.89$, $p > .05$, $d=.23$, $r=.12$) alt ölçeklerinden otizm tanısı almış çocukların aldığı puanlar ile YGB tanısı almış çocukların aldığı puanlar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. İki grubun, sosyal karşılıklılık alt ölçeği puanları karşılaştırıldığında ise otizm tanılı çocuklar ($Mdn=26.00$) ile YGB tanılı çocukların ($Mdn=28.00$) aldıkları puanlar arasındaki farkın anlamlı olduğu YGB tanılı çocukların sosyal karşılıklılık puanlarının otizmli gruba göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir, $U=409.00$, $p < .05$, $r=.25$.

g) Kardeşe sahip olma: Bu çalışmada son bağımsız değişken olarak otizmli çocukların OSBP-T ve alt ölçeklerinden aldıkları puanların kardeşe sahip olmaya göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle, çalışma grubunda yer alan çocuklar kardeşi olmayanlar (Kardeşi Yok: KY, $n=57$) ile bir veya daha fazla kardeşi olanlar (Kardeşi Var: KV, $n=150$) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bu iki grup arasında OSBP-T ve alt ölçeklerinden alınan puanların birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığına bakabilmek için KV grubundan 57 kişi gelişigüzel olarak seçilmiş ve analizler gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre toplam puan (KY $D(57)=.15$, $p < .01$; KV $D(57)=.17$, $p=.00$) ve sosyal karşılıklılık (KY $D(57)=.15$, $p < .01$; KV $D(57)=.15$, $p < .01$) için veriler normal dağılım göstermediğinden Mann Whitney U-testiyle; sosyal katılım/kaçınma (KY $D(57)=.09$, $p > .05$; KV $D(57)=.11$, $p > .05$) ve zarar verici sosyal davranışlar alt ölçeği (KY $D(57)=.07$, $p > .05$; KV $D(57)=.06$, $p > .05$) için ise veriler normal dağılım gösterdiğinden bağımsız örneklemeler için t-testiyle bakılmıştır. Kardeşi olan ve olmayan otizmli çocukların OSBP-T toplam puanları (KY $Mdn=87.00$; KV $Mdn=85.00$; $U=1482.50$, $p > .05$, $r=.07$), sosyal karşılıklılık (KY $Mdn=25.00$; KV $Mdn=24.00$; $U=1606.50$, $p > .05$, $r=.01$), sosyal katılım/kaçınma (KY $\bar{x}=26.12$, $ss=6.61$, KV $\bar{x}=26.19$, $ss=7.86$; $t[112]=1.09$, $p > .05$, $d=.10$, $r=.05$) ve zarar verici sosyal davranışlar (KY $\bar{x}=36.37$, $ss=5.33$, KV $\bar{x}=35.54$, $ss=5.96$; $t[112]=1.22$, $p > .05$, $d=.15$, $r=.07$) alt ölçeklerinden aldığı puanlar arasında anlamlı farklılıklar olmadığı görülmüştür.

TARTIŞMA

Bu çalışmada altı-17 yaş otizmli çocukların sosyal becerilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Öncelikle, otizmli çocukların sosyal becerilerinin ne düzeyde olduğu belirlenmiş, sonra OSBP-T toplam ve alt ölçek puanlarının değerlendiren kişiye (anne-baba ya da öğretmen), cinsiyete, yaşa, eğitime başlama yaşına, otizmin derecesine, tanılmasına ve kardeşe sahip olmaya göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır.

Otizmli çocukların sosyal beceri düzeylerini incelediğimizde çalışma grubunun OSBP-T'den aldıkları puanların ortalamasının 88.35 ($ss=7.89$) olduğu görülmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 164.00, en düşük puanın ise 41.00 olduğu düşünüldüğünde, bu çalışma grubunun sosyal beceri düzeylerinin OSBP-T'ye göre düşük olduğu söylenebilir. Ayrıca araştırma grubu çocuklarının, benzer grupla çalışan Bellini ve Hopf'un (2007) deneklerinden ($\bar{x}=105.82$, $ss=18.94$) daha düşük puanlar aldıkları görülmüştür. Bellini ve Hopf'un çalışmasında veri toplanan grubun %68'inin yüksek işlevli çocuklardan oluşmasının, OSBP puan ortalamalarının yüksek olmasını açıkladığı düşünülebilir. Bu çalışmada ise çalışma grubunun %26'sı, RAM'lar tarafından işlev düzeyleri temel alınarak yüksek işlevli olarak kabul edilip genel eğitim sınıflarına yerleştirilen çocuklardan oluşmuştur. Bu nedenle Amerikalı ve Türk çocuklarının OSBP'den aldıkları puanlar arasındaki farkın kültürel nedenlerden çok, araştırma grubunu oluşturan çocukların özelliklerine bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Otizmli çocukların anne-babaları OSBP-T toplam puan, sosyal karşılıklılık, sosyal katılım/kaçınma alt ölçeklerine öğretmenlere oranla otizmli çocuklara daha yüksek, ancak zarar verici sosyal davranışlar alt ölçeğinde öğretmenlere göre daha düşük puan vermişlerdir. Alanyazın incelendiğinde birkaç çalışma dışında (Fantuzzo, Coolahan, Mendez, McDermott ve Sutton-Smith, 1998; Szatmari, Archer, Fisman ve Streiner, 1994), genellikle bu çalışmanın bulgularına benzer bulgular elde edildiği görülmüştür. Diğer bir deyişle, alanyazında anne-babalar ile öğretmenlerin çocukların sosyal becerilerini değerlendirmeleri arasındaki tutarlılığın düşük olduğu sonucu daha fazla kabul görmektedir (Fagan ve Fantuzzo, 1999; Glover-Gagnon, Nagle ve Nickerson, 2007; Hinshaw, Han, Erhardt ve Huber, 1992; Manz, Fantuzzo ve McDermott, 1999; Randazzo, Landsverk ve Ganger, 2003; Winsler ve Wallace, 2002). Ancak, alanyazında değerlendirme sonuçları arasındaki farklılıklara karşın her iki kaynaktan da bilgi toplamanın çok önemli olduğu, anne-babalar ile öğretmenlerin

çocuklara ilişkin çok önemli bir bakış açısı sundukları sıklıkla vurgulanmaktadır (Achenbach ve diğ., 1987; Akt., Hinshaw ve diğ., 1992). Bu gerekçeden yola çıkılarak, bu araştırmada her iki kaynaktan veri toplanmıştır. Anne-babalarla öğretmenlerden elde edilen veriler arasındaki bu farklılıklar çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilmektedir (Glover-Gagnon ve diğ., 2007): a) anne-babalar çocukları farklı ortamlarda gözlediğinden davranışlara ilişkin yargıları da farklı olabilmektedir, b) anne-babalarla öğretmenlerin çeşitli davranışlara olan hoşgörülerini farklı olabilmektedir, c) anne-babalar sadece bir çocuk için değerlendirme yaparken, öğretmenler birçok çocuğu değerlendirdikleri için puanlamaları yorgunluk ve önyargıdan etkilenmektedir ve d) öğretmenler çocukları akranlarıyla karşılaştırarak değerlendirmekte, anne-babalar ise kendi çocuklarını farklı çocuklarla birlikte çok fazla gözleyememektedirler.

Bu çalışmada, değerlendirme yapan kişiye ek olarak otizmlili çocukların sosyal becerileri üzerinde etkili olduğu düşünülen cinsiyet, yaş, eğitime başlama yaşı, otizmin derecesi, tanı ve kardeşe sahip olmanın OSBP-T ve alt ölçek puanlarında farklılaşmaya yol açıp açmadığı da incelenmiştir. Bu değişkenlerden cinsiyet, yaş, eğitime başlama yaşı ile kardeşe sahip olmanın OSBP-T ve alt ölçek puanları üzerinde etkili olmadığı, ancak otizmin derecesi ve çocuğun tanısının etkili olduğu bulunmuştur.

Otizmlili çocukların sosyal becerilerini inceleyen çalışmalarda cinsiyete ilişkin çelişkili sonuçlar yer almaktadır. Bazı araştırmacılar erkeklerin sosyal becerilerinin kızlardan daha yetersiz olduğunu ortaya koyarken (McLennan ve diğ., 1993; Skuse ve diğ., 2009) bazı araştırmacılar kızlarla erkekler arasında farklılıklar olmadığını gösteren bulgulara ulaşmışlardır (Bellini ve Hopf, 2007; Winsler ve Wallace, 2002). Bu çalışmada ise OSBP'yi geliştiren Bellini ve Hopf'un da çalışmasında olduğu gibi çocukların cinsiyetinin OSBP puanlarını etkilemediği ortaya konmuştur.

Alanyazında otizmlili çocukların ergenliğe girdiklerinde sosyal beceri yetersizliklerinin arttığına belirtilmesine karşın (Klin ve diğ., 2007) bu araştırmada yaşın artmasıyla birlikte sosyal beceri yetersizliklerinde anlamlı bir artış olmadığı belirlenmiştir. Bellini ve Hopf (2007) çalışma grubunun çoğunluğunu yüksek işlevli çocukların oluşturduğu araştırmalarında, altı-11 ve 12-17 yaş grupları arasında OSBP'den alınan puanlar açısından anlamlı fark olmadığını belirtmişlerdir. Yaş grupları arasındaki farklılıklara ilişkin bu bulguların ileri çalışmalarda da yinelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Alanyazında yapılan araştırmalarda eğitimden alınan en iyi sonuçların çok erken yaşta eğitime başladığında elde edildiği vurgulanmakta (Scheinkopf ve Siegel, 1998), eğitime başlama yaşı ne kadar erken olursa

çocukların gelişimsel kazançlarının da o kadar artacağı savunulmaktadır (Rogers, 1998). Bu çalışmada ise eğitime başlama yaşının sosyal beceriler üzerinde etkili bir değişken olmadığı bulunmuştur. Bu bulgunun erken eğitimle otizimli çocukların bilişsel becerilerinin gelişmesine karşın sosyal becerilerinin daha az gelişmesinden kaynaklandığı düşünülebilir (Green, 1996). Buna ek olarak Türkiye’de otizimli çocuklar için uygulanan programlar incelendiğinde (<http://orgm.meb.gov.tr/>), sosyal becerilerin her yaş grubu için belirlenen öğretimsel amaçlar arasında çok az yer aldığı, öğretimin özellikle kavram, akademik becerilerin öğretimi ile dil ve konuşma becerilerine odaklandığı görülmektedir. Eğitim programlarının sosyal beceriler üzerine yeterince odaklanmaması ve ayrıca öğretmenlerin de bu becerilerin öğretimine yeterince önem vermemesi gibi faktörlerin, eğitime başlama yaşından bağımsız olarak çocukların sosyal becerilerinin yetersiz olmasına yol açtığı söylenebilir.

Otizimli çocuklarla yapılan bir çalışmada kardeşe sahip olmanın otizimli çocukların sosyal becerilerini, özellikle sosyal etkileşimlerini artırabileceği belirtilmiştir (Knott ve diğ., 2007). Bu çalışmada ise çalışma grubunun sosyal becerilerinin kardeşe sahip olma değişkenine göre farklılaşmadığı görülmüş, bu bulgunun çalışma grubuna özgü bir özellik olabileceği gibi araştırma grubunun çoğunluğunun düşük işlevli çocuklardan oluşmasından da kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür. Düşük işlevli çocukların kardeşleriyle etkileşime girme sıklığının az olduğu (Kaminsky ve Dewey, 2001) ve bu durumun otizimli çocukların yeni sosyal beceriler öğrenme olasılıklarını azalttığı da söylenebilir.

Türkiye’de yüksek işlevli çocuklar Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından genel eğitim sınıflarına yerleştirilmekte, bir başka deyişle devam edilen kurum otizmin derecesini yansıtmaktadır. Bu çalışmada genel eğitim okuluna devam eden çocuklar yüksek işlevli, özel eğitim okullarına devam edenler ise düşük işlevli çocuklar olarak gruplanmışlardır. Analiz sonuçları, yüksek işlevli çocukların sosyal karşılıklık, sosyal katılım/kaçınma alt ölçek puanları ile OSBP-T toplam puanlarının, düşük işlevli çocukların puanlarından yüksek olduğunu göstermiştir. Zarar verici sosyal davranışlar alt ölçeğinde ise düşük işlevli çocukların yüksek işlevli çocuklardan daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür. Otizimli çocuklarda işlev düzeyinin artması ile diğer becerilerle birlikte sosyal becerilerin de artması (Scheurmann ve Weber, 2002) nedeniyle toplam puan, sosyal karşılıklık ve sosyal katılım/kaçınma puanlarındaki bu farklılaşmanın beklendiği söylenebilir. Genel eğitim sınıflarına devam eden otizimli çocukların sosyal davranışlarının incelendiği bir başka çalışmada yüksek işlevli çocukların, düşük işlevli çocuklara oranla daha fazla sosyal etkileşime

girdiği belirtilmiştir (Bauminger, Schulman ve Agam, 2003). Bu araştırmada ise yüksek işlevli çocukların zarar verici sosyal davranışlar alt ölçeğinden aldıkları puanların düşük işlevli çocuklara benzer olduğu belirlenmiş; bu sonuçlar çocukların doğrudan olumsuz akran etkileşimlerine yol açan sosyal davranışlarının birbirine yakın olduğunu göstermiştir. Bellini ve Hopf (2007) OSBP'nin düşük işlevli otizmli çocuklara oranla yüksek işlevli çocukların sosyal becerilerini değerlendirmede daha geçerli bir araç olabileceğini belirtmişlerdir. Bu araştırmanın sonuçları da Bellini ve Hopf'un bulgularını destekler niteliktedir.

Otizmli çocukların tanılanma sürecinde Türkiye'de RAM'lar ve hastaneler tarafından otizmin tüm özelliklerini sergilemeyen ancak otizm spektrum bozukluğundaki diğer tanı gruplarının belirleyici özelliklerinden bazılarını gösterse de hiçbir kategoriye tam olarak uymayan çocuklara YGB veya YGB-BTT olarak tanı verilmektedir. Bu sebeple, çalışma grubunda yer alan çocuklar RAM'lar veya hastanelerde otizm tanısı almış çocuklar ile YGB tanısı almış çocuklar olarak ikiye ayrılmış ve iki grubun sosyal becerileri aldıkları tanıya göre karşılaştırılmıştır. Sosyal becerilerin tanıya göre farklılaşp farklılaşmadığına bakıldığında, YGB tanılı çocukların sosyal karşılıklılık alt ölçeğinden aldıkları puanlar otizmli çocuklardan daha yüksek bulunurken; OSBP-T toplam puanları, sosyal katılım/kaçınma ve zarar verici sosyal davranışlar alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında ise anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. YGB tanılı çocukların yüksek puan aldıkları alt ölçek, olumlu sosyal davranışları tanımlayan maddeleri içermektedir. Alanyazında da otizmli çocukların iletişim ve sosyal becerilerdeki yetersizliklerinin YGB tanılı çocuklara göre daha belirgin ve daha fazla olduğu vurgulandığından (örn., Fodstad, Matson, Hess ve Neal, 2009) bu sonuçların beklendiği olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, OSBP-T kullanılarak otizmli çocukların sosyal becerilerinin farklı değişkenler açısından değerlendirildiği bu çalışmada değerlendiren kişinin, otizmin derecesinin ve tanının ölçekten alınan puanlarda farklılaşmaya yol açtığı cinsiyet, yaş, eğitime başlama yaşı ve kardeşe sahip olmanın ise puanlarda farklılaşmaya yol açmadığı belirlenmiştir. Araştırma bulgularının başka çalışmalarla desteklenmesinin otizmli çocukların sosyal becerilerini etkileyen faktörlerin belirlenmesinde ve bu becerilerin geliştirilmesi için önlemler alınmasında kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. Benzer şekilde uygulamacı ve öğretmenlerin otizmli çocuklara sosyal beceri öğretimi programı hazırlarken OSBP-T'yi kullanmaları, otizmli çocukların sosyal beceri yetersizliklerini temel alan müdahaleler geliştirmelerini ve müdahalelerin etkilerini değerlendirmelerini kolaylaştıracaktır.

KAYNAKLAR

- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal bozuklukların tanıs ve sayımsal elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5)*, Tanı Ölçütleri Başvuru Kitabı'ndan, Çev. Köroğlu, E., Ankara: Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- Anderson, M. (2006). Autistic spectrum disorders. E. L. Heward (Ed.) *Exceptional Children: An introduction to special education* (pp. 260–297). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Balçık, B. (2010). Otizmli bireylere sosyal beceri öğretiminde sosyal öykülerin etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Baştürk, R. (2010). *Bütün yönleriyle SPSS örnekl nonparametrik istatistiksel yöntemler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bauminger, N., Schulman, C., & Agam, G. (2003). Peer interaction and loneliness in high-functioning children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 33(5), 489–507.
- Bellini, S. (2006). The development of social anxiety in adolescents with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 21(3), 138–145.
- Bellini, S., & Hopf, A. (2007). The development of the Autism Social Skills Profile: A preliminary analysis of psychometric properties. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 22(2), 80–87.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Constantino, J.N., Davis, S.A., Todd, R.D., Schindler, M.K., Gross, M.M., Brophy, S.L., et al. (2003). Validation of brief quantitative measure of autistic traits: Comparison of Social Responsiveness Scale with the Autistic Diagnostic Interview-Revised. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 33(4), 427–433.
- Day, H.M., Horner, R.H., & O'Neill, R.E. (1994). Multiple functions of problem behaviors: Assessment and intervention. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27(2), 279–289.
- Demir, Ş. (2009). *Otizmli çocukların sosyal becerilerinin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Fagan, J., & Fantuzzo, J. W. (1999). Multirater congruence on the Social Skills Rating System: Mother, father, and teacher assessments of urban Head Start children's social competencies. *Early Childhood Research Quarterly*, 14(2), 229–242.
- Fantuzzo, J., Coolahan, K., Mendez, J., McDermott, P., & Sutton-Smith, B. (1998). Contextually-relevant validation of peer play constructs with African American Head Start children: Penn interactive peer play scale. *Early Childhood Research Quarterly*, 13, 411–431.
- Fodstad, J.C., Matson, J.L., Hess, J., & Neal, D. (2009). Social and communication behaviours in infants and toddlers with autism and pervasive developmental disorder-not otherwise specified. *Developmental Neurorehabilitation*, 12(3), 152–157.

- Frankel, F., Myatt, R., & Feinberg, D. (2007). Parent-assisted friendship training for children with autism spectrum disorders: Effects of psychotropic medication. *Child Psychiatry and Human Development, 37*, 337–346.
- Green, G. (1996). Early behavioral intervention for autism: What does research tell us? In C. Maurice, G. Green, & S.C. Luce (Eds.), *Behavioral intervention for young children with autism* (pp. 29–44). Austin, TX: Pro-Ed.
- Gresham, F.M., & Elliot, S.N. (1984). Assessment and classification of children's social skills: A review of methods and issues. *School Psychology Review, 13*, 292–301.
- Gresham, F.M., & Elliot, S.N. (1990). *Social Skills Rating System*. Circle Pines: American Guidance Services.
- Glover-Gagnon, S., Nagle, R.J., & Nickerson, A.B. (2007). Parent and teacher ratings of peer interactive play and social-emotional development of preschool children at risk. *Journal of Early Intervention, 29*(3), 228–242.
- Harrower, J.K., & Dunlap, G. (2001). Including children with autism in general education classrooms. *Behavior Modification, 25*, 762–784.
- Hinshaw, S.P., Han, S., Erhardt, D., & Huber, A. (1992). Internalizing and externalizing behavior problems in preschool children: Correspondence among parent and teacher ratings and behavior observations. *Journal of Clinical Child Psychology, 21*(2), 143–150.
- Howlin, P., & Goode, S. (1998). Outcome in adult life for people with autism and Asperger's syndrome. In F.R. Volkmar (Ed.), *Autism and Pervasive Developmental Disorders* (pp. 209–241). UK: Cambridge University Press.
<http://orgm.meb.gov.tr>. 15 Mart 2011 tarihinde erişilmiştir.
- Kaminsky, L., & Dewey, D. (2001). Sibling relationships of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 31*(4), 399–410.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous Child, 2*, 217–250.
- Klin, A., Saulnier, C.A., Sparrow, S.S., Cicchetti, D.V., Volkmar, F.R., & Lord, C. (2007). Social and communication abilities and disabilities in higher functioning individuals with autism spectrum disorders: The Vineland and the ADOS. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 37*, 748–759.
- Knott, F., Lewis, C., & Williams, T. (2007). Sibling interaction of children with autism: Development over 12 months. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 37*, 1987–1995.
- Koning, C., & Magill-Evans, J. (2001). Social and language skills in adolescent boys with Asperger syndrome. *Autism, 5*, 23–36.
- Macintosh, K., & Dissanayake, C. (2006). Social skills and problem behaviours in school aged children with high-functioning autism and Asperger's disorder. *Journal of Autism and Other Developmental Disorders, 36*, 1065–1076.
- Manz, P.H., Fantuzzo, J.W., & McDermott, P.A. (1999). The parent version of the preschool social skills rating scale: An analysis of its use with low-income, ethnic minority children. *School Psychology Review, 28*(3), 493–504.
- McKinnon, K., & Krempa, J. (2002) *Social skills solutions: A hands-on manual for teaching social skills to children with autism*. New York: DRL Books.

- McLennan, J.D., Lord, C., & Schopler, E. (1993). Sex differences in higher functioning people with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 23(2), 217–227.
- Merrell, K.W. (2001). Assessment of children's social skills: Recent developments, best practices, and new directions. *Exceptionality*, 9(1&2), 3–18.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2000). *Özel eğitim hakkında kanun hükmünde kararname ve özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Murray, D.S., Ruble, L.A., Willis, H., & Molloy, C.A. (2009). Parent and teacher report of social skills in children with autism spectrum disorders. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 40, 109–115.
- Ozonoff, S., & Miller, J. N. (1995). Teaching theory of mind: A new approach to social skills training for individuals with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 25(4), 415–433.
- Randazzo, K.V.D., Landsverk, J., & Ganger, W. (2003). Three informants' reports of child behavior: Parents, teacher, and foster parents. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42(11), 1343–1350.
- Rogers, S.J. (1998). Empirically supported comprehensive treatments for young children with autism. *Journal of Clinical Child Psychology*, 27, 167–178.
- Scheinkopf, S., & Siegel, B. (1998). Home-based behavioral treatment for young autistic children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 28(1), 15–23.
- Scheuermann, B., & Webber, J. (2002). *Teaching does make a difference*. Canada: Thomson Learning.
- Skuse, D.H., Mandy, W.P.L., Steer, C., Miller, L., Goodman, R., Lawrence, K. et al. (2009). Social communication competence and functional adaptation in a general population of children: Preliminary evidence for gender-by verbal IQ differential risk. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 48(2), 128–137.
- Szatmari, P., Archer, L., Fisman, S., & Streiner, D.L. (1994). Parent and teacher agreement in the assessment of pervasive developmental disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 24(6), 703–717.
- Volkmar, F.R., Szatmari, P., & Sparrow, S.S. (1993). Sex differences in pervasive developmental disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 23, 579–591.
- Weiss, M.J., & Harris, S.L. (2001). *Reaching out, joining in. Teaching social skills to young children with autism*. Bethesda, MD: Woodbine House.
- Winsler, A., & Wallace, G.L. (2002). Behavior problems and social skills in preschool children: Parent-teacher agreement and relations with classroom observations. *Early Education and Development*, 13(1), 41–58.
- Yirmiya, N., & Sigman, M.D. (1991). High-functioning individuals with autism: Diagnosis, empirical findings, and theoretical issues. *Clinical Psychology Review*, 11, 669–683.

